

शोकयसपाटो*

रमा प्रसिद्ध करनार

२८७७

पेथापुरना

कवी काशीराम देवराभ.

अभिमतावाह

पाडीआमां सारंगपुर जवानी सडक उपर छिते
रमा प्रसमां गहिताण पीतांगदास त्रिभुवनदासना
भकानमां देशंग भुण्णम्मे छाप्पे.

संवत् १८४३—सन्ने १८८६.

कीमत ०—२—०.

૨૮૭૬

(૦૧૬૭)

અથ સોકયસપાટો*

ચાચાઈ.

શીવ તન તમને નામું શીખ, અજ્ઞાન આરાધું આ દીશ;
નીરમળ વાણી આપો તમો, તો ગુણ ગાવા ઈચ્છું અમો. ૧
મુંગો ઈચ્છે વાચા જેમ, વામાણુ જળધો તરવા તેમ;
અપંખો ઉડવા આકાશ, અપંગ ચઢવા ગીરીનો આશ. ૨
એમ આશ ધાઈછું અમો, તેને પુરી કરજો તમો;
તો આ કારણ સિદ્ધજ થાય, સોકયસપાટો પ્રગટ કરાય. ૩
જેથી ઉપજે મનમાં જ્ઞાન, ખોજી લાવવા નવ દે ભાન;
ચતુરનર તો એતી લીયે, મુરખ ખર જ્ઞાનને શું કીયે. ૪

છપો.

નરને દેવી શીખ, મુરખને નવ કાંઈ કહેવું;
નરને લાગે દુઃખ, તોયપણુ દુઃખી ન રહેવું.
નરને થાયે હાણુ, આખરૂ જતી હોયે;
સમજી તેની તાણુ, કરી સમજવો તોયે.
મુરખને કહેવું નહીં, શુદ્ધપુદ્ધ શીખ જેને નથી;
કારીરામ તે ત્યાગીને, નર સમજવો સર્વથો. ૧

મુરખ નરને શીખ, કહે કે સારા માટે;

નવ માને તે ત્યાંય, છીદ્ર ખતાવે સાટે.

મુરખ જન તે મર્મ, ન જાણે કાવ્ય કથાનો;

મુરખ જન તે તોલ, કરે નહીં સુખ જથાનો.

માટે સર્વે સુજન, સુણો સપાટો શોક્યનો;

કાશીરામ કહે સ્વાદ જણાશે, જેથી દ્વીવધુ શોખનો. ૨

દાહરા.

ગામ ગુણવંતુ ગોધરા, નીરમળ નરને નારય;

ધંધર હેત અઢકું ઉરે, ગુણ હાંપણ ભંડાર. ૧

તેજ નગરમાં વાણીઆ, કેટીદવજ છે એક;

હીરાલાલ નાણાવટી, સત્યવાદી છે છેક. ૨

પરણ્યો સુંદર સુંદરી, હાહી દીવાળી નામ;

વર વહુ રહેછે રંગમાં, જેની પાસે દામ. ૩

દિવસ ધણાક વીતી ગયા, રોઠે ક્યો વિચાર;

એકે સુખ નવ ઉપજે, લાતું ખોજ નાર. ૪

અમ કરો ઉદાસીમાં, ખેઠા હીરાલાલ;

માણેકલાલને તેડીયા, જેપર ધણુંએક વહાલ. ૫

ચોપાઈ.

માણેકલાલ છે જેનું નામ, તે તો કરે દીવાળી કામ;

હાથે ચાકર એક હજાર, ઊંચો આખ્યોછે અધિકાર. ૧

ધરતીપર પગ દેતો નથી, એવો મદ વાપ્યો સર્વથી;
 એક † અચુત દામ માસે મળે, તે જન રાા કારણ નવ છળે. ૨
 રાજને વહાલો તન મન, ખંને માણિકલાલ લોચન;
 તેને પુછી પગલું ભરે, તેને દેખી વાતો કરે. ૩
 તેને સુખે સુખીયો સહી, તેને દુઃખે દુખીયો તહી;
 રાજ્ય કરે સૌ માણિકલાલ, એવો પુર્વ તપ કરે ખ્યાલ. ૪
 નીકળે ખજાને ફરવા કાજ, પ્રજા કહે જયજય મહારાજ;
 સદા સલામત રહેજો તમો, આશીષ એવી આપું અમો. ૫
 કરપ ધણો રૈયતને મન, ન્યાયશાસ્ત્રને જાણે ધન્ય;
 પાપી ચોર ચુગલ જન જેહ, તેનાપર નવ રાખે નેહ. ૬
 સત્યવાદીનો સાથો ફરયો, તેથી જસ ઝાઝો પરવરયો;
 દુષ્ટ દગલને આપે દુઃખ, ભાગે ભીક્ષુકોની ભુખ. ૭
 મેહેતા મુસદ્દી સૌ ધરધરે, માણિકલાલની આણજ ફરે;
 રખે ચુક કે આવી જાય, કરશે સૌ જોતાં શીકાય. ૮
 એવો કરાણો જોનો સહી, તેને મીનાઈ શેઠની ધઈ;
 તેથી શેઠે પુછી વાત, ખીણ કરવી મારે જાત. ૯
 માટે તમને પુછું અમો, વાત વિચારી ખોલો તમો;
 જોઈએ નારી રૂપ જાણ, જેથી સુંદર પ્રગટે ખાળ. ૧૦

વળી ધર સુખ પામું સર્વથી, માટે તમને પુછું કથી;
નથી પોહોચતા એકે કોડ, માટે નારી બેઠ્યે બેડ. ૧૧

દાહર.

વાત સુણી સૌ શેઠની, બોલ્યો માણિકલાલ;
એકે અતિ સુખ માની લ્યો, બે કરશે બેહાલ. ૧

વાત મુકો વરવાતણી, સમજે શાણા શેઠ;
એકે સુખ બહુ પામરો, બેયે કરશે વેઠ. ૨

હું કહું છું તમ કારણે, મીઠ જાણીને આજ;
જે બીજી પરણી ગયા, તો ભવ બગડ્યો મહારાજ. ૩

છપો.

બે નારીનો નાવ, સુખ નવ સ્વપ્ને પામે;

બે નારીનો નાવ, દુઃખી રહે આઠે જામે.

બે નારીનો નાવ, ન સેજતાણું સુખ દેખે;

બે નારીનો નાવ, ન ભોજન રહું પેખે.

બે નારીના નાવને, ભજન દાન ભાવે નહીં;

કારીરામ કહે સુણો, સુખ તેનું દાણું અહીં. ૧

ચોપાઈ.

માણિકલાલની સાંભળી વાત, હીરાલાલની ગઈ રળીયાત;

બોલ્યા શેઠ તેણીવાર, શું દુઃખ બોલ કરતાં નાર. ૧

ખાશે પીશે ધરની માંહે, જે જોઈએ તે છે સૌ આંહે; ૧
 મારે ઘેર કાંઈ તોટો નથી, વસ્ત્ર ધરેણું છે સર્વથી.
 દાસી દાસ છે અપરંપાર, ગાડી ઘોડા પણ તૈયાર;
 એકે વાતની ન્યુનતા નથી, માટે હું પરણું સર્વથી. ૩
 સુણી રોહની એ વાણ, માણિકલાલ તવ ખોલ્યો જાણ;
 સુણો રોહજી કહું તે એક, પછી પરણ્યાનો કરો નિવેક. ૪
 આપણા ગાનનો રાજા જેહ, પ્રધાન મોટો તેનો તેહ;
 તેને નથી કોઈ વાતની કમી, નગર દેશ રે'છે સૌ નમી. ૫
 રાજા પણ ખાડું દેછે માન, તે જાણે રાજાનું પાન;
 નરપતીના મુખકેરો વાળ, નાગર જાતિકેરો ખાળ. ૬
 ચતુરલાલ નામ સૌકો કહે, હરધરી હાકમ પાસે રહે;
 તે લાવ્યો પરણી એક નાર, રતનકુંવર રૂપ ગુણભંડાર. ૭
 પગ પાની જોઈ પોથી રંગ; ગયો રમાં થઈને મન ભંગ;
 આંગળીયો અંપાની કળી, નખ મણીસમ રહ્યા જળહળી. ૮
 જંધાએ હારીજ કંઠળી, વનમાં તે દાઝે પરજળી;
 જોઈ કેડને વાધની જાત્ય, ભક્ષ ખોળેછે રાતોરાત. ૯
 પોંચાએ ગઈ રોષની સાન, ભાર ઉપારી ભજે ભગવાન;
 કસમસતી ચોળીની સાથ, લજાણી નારંગી નાથ. ૧૦
 કોટ જોઈને ક્રોધે ચડ્યો, શંખ જઈ સાગરમાં પડ્યો;
 હોઠ જોઈને હારી રતી, સ્યામ મોટે વન દુઃખ વેઠતો. ૧૧

દંત જોઈ દાહમની કળી, રડવા ખેડી ભેગી મળી;
 કંઠ જોઈ કોકીલા વન, વશી થઈ ગયું કાળું તન. ૧૨
 જોઈ નાશીકા સુંદીર ત્યાંય, કીર પેઠા પોલાણામાંય;
 નેણુ જોઈ મગ ફરતા રહ્યા, ગયા ગામથી દુખીયા થયા. ૧૩
 ભમર દેખીને ભમરા જેહ, હીવે ખાળવા લાગ્યા દેહ;
 કપાળ ભાગનો દેખી ફંદ, લાજી ફરતો થયોછે ચંદ. ૧૪
 શીર વાળની શ્યામતા જોઈ, શેષે સુકવી નાંખ્યું લોહી;
 ચાલ હીંડે આલી પટકુળ, દાઝે હાથીએ ધાલી ધુળ. ૧૫
 એવી ગોરી પરમ રસાળ, પરણ્યો પુન્યે નાગર ખાળ;
 ઉમરની એ છે પેહેલડી, ગુણરૂપના ગરવે ઘેલડી. ૧૬
 ચતુરલાલ તો જોઈને મુખ, ધણુંક મનમાં પામે સુખ;
 તન મન ધનથી અદકી ગણે, કટુ વેણુ નવકો દોન ભણે. ૧૭
 નર નારીની ઉમર ખાળ, ભરજોખન ને રૂપ રસાળ;
 ખાયપીયે ને દિન નીરગમે, મનગમતો મોજેમાં રમે. ૧૮
 ચતુરલાલનું ચીતડું જેહ, રતનકુંવરે ચોંદધું તેહ;
 ગણે પ્રાણુથી પ્યારી ધણી, એથી અધીકો નહીં જુગધણી. ૧૯
 એમ દિવસ ખહુ વીત્યા ત્યાંહે, કોતક પ્રગટ્યું ખેનીમાંહે;
 એક દિવસ નર નારી જેહ, સેજે વાતો કરતાં તેહ. ૨૦
 ખોલતાં નવ ખાકી રહ્યું, ચતુરલાલે ચીતમાં લહ્યું;
 ખોલ્યો નારીનો ભરથાર, ખે નારી વિણ નહિ સંસાર. ૨૧
 ત્યારે નારી દેહે શીખ, ખે નારી મંગાવે ભીખ;
 એકનો સ્વામી સુખે સુવે, ખેનો ભોંય સાથરે રૂવે. ૨૨

એકના વરને આઝાં માન, ખેનો ધરાઈ મળે નહિ ધાન;
 એકનો નાવ હીડોળે ઝુલે, ખેનો નાવ ધર આંગણું ભુલે. ૨૩
 ખે નારી જે પરણ્યો આપ, મળ્યા પુરવનાં પાંચે પાપ;
 માને ખેન નારી ખાતરે, ખેનો નાથ ખોળા પાથરે. ૨૪
 એવું ખે નારીમાં સુખ, સમજે નહિતો જ્ઞેશો દુઃખ;
 નહિ રહેતમારે મારે પ્રીત, નાથ નીવડશે મહાવિપરીત. ૨૫
 માટે માનો માઈં મુખ્ય, શીદને હાથે માગો દુઃખ;
 તોપણ તેને માન્યું નહિ, વાત વરવાની કહાડી તહિ. ૨૬

દાહરે.

વાત કહાડી વરવાતણી, મુખથી ખારણા ખાહાર;
 એક કહેતાં અનેક ત્યા, થઈ કન્યા તૈયાર. ૧
 જ્ઞેષ્ટ પરીક્ષા તેહની, રાસતણે અનુસાર;
 સકળ શોરોમણ નીકળી, ગીરધરલાલ કુમાર. ૨
 હીરકુર નામ છે તેહનું, બુદ્ધિનો ભંડાર;
 સકળ કળાને ચાતુરી, ઠાહાપણનો અવતાર. ૩
 કામ કળા સર્વ ભરી, ગ્યાત યોવના નાગ;
 રતનકુંવરથી સો ગણી, હીરકુર ગુણ ભંડાર. ૪
 તેને પરણ્યા પ્રેમથી, ચતુરલાલ પગધાન;
 નરપતી એતો શોભતી, આપી ભેઠવ તે સ્થાન. ૫
 આણું એક ફરી વળો, બીજું આવી બ્યાંય;
 માયર થઈ ગુણી ગોરડી, ચતુર ચીતની ત્યાંય. ૬

ખાંધયો પ્રેમના પાસમાં, રાખ્યો ન છુટવા લાગ;
એક સમે એકાંતમાં, ખે જેઠાં મહાભાગ્ય. ૭

હીરકુર હથીને ઉચરી, સુણો સનેહી શામ;
હું રહું ત્યાં લગી શોક્યનું, નવ લેશોજી નામ. ૮

જે માગે તે આપું હું, કામાસન સુખ જોગ;
કરું ખુશી હું ખાંત્યથી, ખાનપાન સુખ ભોગ. ૯

ચતુર કહે સુણ ચંતની, મારે એવો ભાવ;
ખેને રાખું ખરાખરી, લેઉ મનગમતો લાવ. ૧૦

શ્યામા કહે હો સાહેબા, જે ધાર્યુંછે મત્ર;
જઈ પુછો મુજ સોક્યને, ચાલોને સ્વામીત્ર. ૧૧

તે જો હાં કહે હોંચથી, તો નથી મારે વિખવાદ;
પણ પુછો જઈ તેહને, ઉતરશે પરમાદ. ૧૨

સુણી ચતુર તવ ચાલીયો, જ્યાંછે જુની નાર;
ખેઠાં દીઠી તેહને, જાણે જોગણી સાર. ૧૩

આસ સપાટે જાયછે, આતી ભાગ ચીરાય;
છુટા કેશે સિંહણી, કોવં કહો નવ જાય. ૧૪

ચતુર કહે સુણ સુંદરી, હું પુછું જે વાક;
એમ કહી કર આલીયો, કે મારી લપડાક. ૧૫

ખોલ્યો ચતુર તવ ખળ કરી, હાંહાં પ્યારી નાર;
એ ચિતાં આ શું થયું, ભાન ગયું કો કાર. ૧૬

કહે કો ભુત વળગ્યું તને, સાચું મારા સમ;
ટુંકારો કરતી નહિ, તે યોલજ મારી કયમ. ૧૭

ખમાખમા ઝા સુંદરી, કહીને દાખી જ્યાંય;
 ઉચરી છે અક્ષમેલડી, ધણીકવારે ત્યાંય. ૧૮
 યો ખપ મારો છે હવે, મળી માનિતિ માય;
 તેને જઈ મળ જા હવે, છે મારીજ રજતય. ૧૯
 જો ખોલાવી મુજને, તો થારો વિપરીત પેર;
 ચતુર જાણીને ચોપથી, વાહાલી માને ઘેર. ૨૦
 વચન સુણી વિસ્મય થયો, સ્વામી મનની સાથ;
 આતે શું અચરજ થયું, ઝા વિશ્વના નાથ; ૨૧
 વાત કહેવી ભુલી ગયો, ભુલ્યો જે નવલી નાર;
 રાત ગુમાવી દુઃખમાં, ઠરી રહ્યો તે ઠાર. ૨૨
 પરભાતે તે પરવરયો, જ્યાંછે ભુપ દવાર;
 વખત થઈને આવીયો, ભોજને ભરથાર. ૨૩
 ગયો જુનીના મોહાલમાં, ખોલ્યો મુખે ખોલ;
 ધાણી લાંબ્યને આ સમે, કરવું છે અંગોળ. ૨૪
 વચન સુણી ઘરમાં ગઈ, રતનકુંવર તે વાર;
 સુતી તાણી સોડય તે, અડકાવીને દાર. ૨૫
 વાટય જોઈને ચાલીયો, જ્યાંછે નવલી નાર;
 આવતો જોઈને આકળી, ધણી થઈ તે ઠાર. ૨૬
 આવ્યો ચાલી ચોપથી, ખોલ્યો લાવો નીર;
 વાહીને ભોજન કીજીએ, કુવા પીડે શરીર. ૨૭

ચોપાઈ.

માગ્યું નારી પાસે નીર, ઉભો રહ્યો છે ધારી ધીર;
 નવ ખોલી ત્યાં નવલો નાર, ત્યારે ખોલ્યો ખીજવાર. ૧
 ક્યમ તું ઉત્તર દેતી નથી, ગુમાનમાં ખેડીં સર્વથો;
 લાવ્ય નીર નહાવાને માટ, શીદને તું જોવરાવે વાટ. ૨
 કુધા પીડે છે મારે તન, કેમ વિચાર કરે નહિ મન;
 કેમ ચઢાવ્યું છે તેં મુખ, હું ખેડે થું તારે દુઃખ. ૩
 જે કોઈ લેવે તાં નામ, તેનો ફેડું સમુજો ઠામ;
 તું છે વહાલી અપરંપાર, તન મન ધન માંડું તું નાર. ૪
 અમ કહીને પાસે ગયો, કર ઝાલીને ખોલજ કહ્યો;
 સાચું કહેને મારા સમ, દુઃખ ધરી ખેડી છે ક્યમ. ૫

દાહરે.

ત્યારે ખોલી ખજ કરી, જે છે તવલી નાર;
 મુવાં માવીતર માલ્યરાં, તે નાખી આજુ ઠાર. ૧
 જરીખને ઘેર જત તો, પામત હું મહા મુખ;
 તાલેવંતને ઘેર હું, આવી પામવા દુઃખ. ૨
 પાપ કર્યાં પેલે ભવે, તે આવી મળ્યાં આ ઠાર;
 તેથી મળીયો મુજને તું જેવો ભરથાર. ૩
 જુની મા વહાલી હતી, તો શીદને પરણ્યા નાથ;
 થોડેથોડે ખાળવા, શીદ સાહ્યો મુજ હાથ. ૪

વાતો ચીતો ત્યાં કરો, હેત ધરોને રયામ;
 મારી ખખર તો જ્યારેલ્યો, પડે ગળચવા કામ. ૫
 માટે જાએને આ સમે, તમે માનીતીને મોહોલ;
 ખાઓ પોઓ ખુશી રહો, રમો કરીજ ક્ષોલ. ૬
 ભોગ મળ્યાતા માહરા, તે પડીયું પાનું અહીં;
 નખખોદીયાં માવીતરે, નાંખી ઊંડા કુવાની મહી. ૭
 હું તમને કહેતો નથી, સારી માઠી વાત;
 મીઠી મા કહેશે સહુ, તે સુગી થાઓ રળીયાત. ૮
 રજની ખધી ત્યાં રહ્યા, દેઈને મુજને છેહ;
 એટલું ત્યાં શું આપીયું, જે વાધ્યો સખળો નેહ. ૯
 અમે કદરૂપાં કુખડાં, એ અલમેલી નારચ,
 અમે ગાંડા ઘેલડાં, એતો ડાહ્યાપણુદાર. ૧૦
 અમને વાતો ન આવડે, તેતો તેમાં ચતુર;
 તે માટે તે મન વશી, ન પડી અરો જર. ૧૧
 ખાવા વેગે આવીયા, ઢાશી જાણી આપ;
 પણ ખાવા હું આપું તો, બ્રહ્મહત્યાનું પાપ. ૧૨

ચાચાઈ.

ચતુર કહે તું સાંભળ વાણ, છેક યઈછે કેમ અજાણ;
 આવડો કોપ શું રૂદીયે ધરે, શું કરવા કડતું ઉચરે. ૧
 હું એવું નહીં જોઈ મુખ, તું તારે ભોગવ્યને સુખ;
 તું જે મારો માણુ આધાર, તન મન ધનથી વહાલી નાર. ૨

એને હવે ખોલાવું નહીં, સત્ય વચન તું માને સહો
 ધન્યર આણુ આ સાચું કહ્યું, તુજ પામે નવ જન્મે રહ્યું
 ત્યારે ખોલી કોપી નાર, સામળીએ મારા ભરથાર;
 એવા ફંદ અહીયાં નવ કરો, મારી નજરથી આધા મરે
 રહ્યા રાત તો સુખે તહીં, ભોજન વેળા આગ્યા અહીં
 દાશીતાણું કરવાને કામ, લાવ્યા પરણી મુજને રયામ.
 નીચા કુળનો હું તો સહો, ઊંચા કુળનો એતા થઇ
 જોહોય સમજાવું મનમા ન થ, જન્મો વેળાસર જોડું હા
 મારે તમારે શા છે સગઈ, વારેવારે આવો ધાઈ;
 પાપે પરણી મોટે ઘેર, પ્રગટ્યું કીયા જનમનું વેર.
 ગરીબની નારને આઝાં માન, તવાંગરની નવ પામે દ
 ગરીબનીને સર્વે સુખ, તવાંગરનીને બધુંએ દુઃખ.
 પુર્વ કરેલાં કરમ અપાર, તેથી પામી તુજ ભરથાર;
 આવા મેં તો જાણ્યા નહીં, જે દગાખોર દનીયાંના સહ
 અમે આશીયાળાં થઈને રહ્યાં, અખળા તમારે ચારણે થ
 ધીક જનમ અખળાનો જેહ, પારકાં પોતાનાં કરવાં તેહ
 તમને દયા મળે નહિ નાથ, હરો પ્રભુના લાંબા હાથ
 મારે નથી તમોથી જોર, જઈયા કાસે હું મધ્યર દોર.
 એમ કહીને આંસુ ભરયાં, ચીર પાલવ ઉપર તે ગર
 ભીજ્યું અંપકવરાણું ચીર, દેખી ગઈ સ્વામીની ધીર
 ખોલ્યો તે આલીને હાથ, શું કરવા રહે મન સાથ;
 તું કહે તેથી પ્રતિજ્ઞા કરું, તું કહે તો એને પરહરું.

તું કહે તો હું મુસ્તક ધરું, કાલી દેનેઆ પ્યારી ખરું;
જે એ વાતે ચકું હુંય, ઇશ્વર આગ્ય સત્ય માનજે તુંય. ૧૪
જે બોલ્યું નવ પાળું આપ, મારે માથે પાંચે પાપ;
શું કરવા દુઃખ મનમાં ધરે, વૃથા વિટંબાળા રીદને કરે. ૧૫

છપો.

નારી આગળ નરમ, થઈ નર બોલે જોહ;
નારી આગળ નરમ, મુગ્ધમાં મોટો તેહ.
નારી આગળ નરમ, થઈને વેળુજ આપે;
નારી આગળ નરમ, નરનાં મળોયાં પાપે.
નારી આગળ નરમ જે, તે નર દુષ્ઠ દેખે સહી;
કાશીરામ કહે સોકય સપાટે, માલમ સૌ પડશે અહીં. ૧

દાહરો.

સુગ્રી વચન નવી નારીતો, બોલો સ્વામી સાથ;
જુનીને બોલાવવાના, સમ ખાઓને નાથ. ૧
હું રહું જ્યાં સુધી આ અથગે, નવ હયો અહનું નામ;
હોય મુજ સાથે બોલતું, તો સમ ખાઓને શ્યામ. ૨
નહિતર પરવરો પ્રિતથી, નથી અમારું જોર;
પ્રાણુધાત કરી અને, હું મરીશ આણે ઠોર. ૩
વચન સુણીને નારનું, ચતુર ગયો ગભરાઈ;
શું કરવા દેહ તું તજે, લે હું બેઠો સમ ખાઈ. ૪

એને ખોલાવું કરી, તો ધંધરકેરી આણ; ૫
 તુજને મુઠ નીરણુ વા હૃત્યા મુજને જાણ.
 તુજ વીણુ જળ હું નવ પોણિ, નવ જમું ભોજન પાન; ૬
 તુજથી જો અંતર ગાણું, નડે મને ભગવાન.
 એમ પ્રતિજ્ઞા જ્યાં કરી, ખોલી હૃદીને નાર; ૭
 સ્ત્રીચરીત્ર કરી અને, રૂદન કરયું રે અપાર.
 આંસુ લુપ્તછે આંખથી, ચીરને છેડે જ્યાંય; ૮
 રાતું મુખ થઈ ગયું, દીસે દયામાણું ત્યાંય.
 સ્વામી કહે આ સુંદરી, શીદને કરે રૂદન; ૯
 ધ્યારી તું મુજ પ્રાણ છે, તું માંડજી જીવન. ૯

ચોથાઈ.

ત્યારે ત્યાંતો ખોલી નાર, સુણીને મારા ભરથાર; ૧
 તમો જ્યારે ઉતારો પ્રિત, રેહેવું અમારે કેઈ રીત.
 તમો વિના નવ કાણુ રેહેવાય, પણ પાણુ જુગના જેવો જાય; ૨
 તમો વિનાનો જીવ ગભરાય, સુખદુઃખ કહો કોને કહેવાય.
 નારીને ઠરવાનો ઠામ, તે તો જાણો સનેહી શ્યામ; ૩
 સ્વામીનું મન નહો લગાર, ખાળે શરીર તે નરની નાર.
 તમ હેતે અમો છેલડી, તમ હેતે ગર્વે ઘેલડી; ૪
 તમ હેતે ખળવંતી નાથ, તમ હેત વિનાજ અનાથ.
 એમ કહીને આલ્યો હાથ, ગયો સ્વામી તે યોરી સાથ; ૫
 બેઠાં પક્ષમે ખંને જણાં, હરખે ખુશી થયાં છે ધણાં. ૫

કહે લાગીછે ભુખ, કુધાતણું પ્રગટયું છે દુઃખ;
માવા આપ્યને તુંય, જમીને સુખીઆ થાજી હુંય.૬

છપો.

ખે નારીનો નાવ, કરગરી ભોજન માગે;
ખે નારીનો નાવ, સેજમાં સુતાં જાગે.
ખે નારીનો નાવ, સુખના સમા સંભાળે;
ખે નારીનો નાવ, દુઃખમાં નીસદીન ગાળે.
નારીના નાવને, આરાખ્યા એક વીતે નહી;
પીરામ કહે સાભળો, કેવું જમે ચતુર તહિ.૧

દાહરો.

૧ નવલી નાર ત્યાં, પીરસ્યું ભાણું જ્યાંહે;
હીને જમવા કારણે, ચતુર ગયા કાણુમાહે. ૧
૨ માવા સ્વામી કારણે, નવીએ નઉતમ પાક;
૩ સુયા પુરણ પ્રેમથી, અનેક અથાણાં શાક. ૨
૪ જઠ આપ્યો ખેસવા, આપ્યું નીરમળ નીર;
૫ હું વદે મુખ માનની, જમો રાખીને ધીર. ૩
૬ ળો મારા આતમા, હુછડાકેરા હાર;
૭ તો ખોલું સાહીબા, આંધી કુદિ નાર. ૪
૮ થો અધીકું કેા નથી, આ જુગમાંહે આજ;
૯ કામા જીવો ધણું, જસવંતા મુજ રાજ. ૫
૧૦ મેરે વિનોદમાં, શામા સાંધી નેણ;

- હજવે હારો ગોરડો, ખોલે મનહર વેણ. ૬
 ગ્રાસ ભરયા ખે જે ઘડો, આપો જ્ઞની નાર;
 વિકરેલી જ્યમ વાધણા, વા જોગણીનો અવતાર. ૭
 નેત્ર લાલ છે તેહનાં, કોવ ભરેલા કાય;
 છુટા કેરો શીકોતરી, કે જાણે જ્ઞાણમાય. ૮
 ધરમાં આવી ઉતાવળી, ઉભા ચતરની પાસ;
 જોઈ ચતુર તવ ગોરડી, ધોળા થયોજ ઉદાશ. ૯
 મુખ ઉતરો ગયું તેહનું કોણીયો રહ્યો કરમાંહો;
 ખીલાડીને દેખતાં, હજકે હોદર ત્યાંહી. ૧૦
 જ્ઞની કહે જમને હવે, શીદને કરે વિચાર;
 મારા રોયા ફાતરા, ધીક પડ્યો અવતાર. ૧૧
 એને શું દેખાડાયું, જે સુઠ થયો ગમાર;
 ઘડી પણ નોકળતો નયો, મુકી માનું દ્વાર. ૧૨

ચોથાઈ.

- માનું દ્વાર કહ્યું જેટલે, નવલી નાર ખોલી તેટલે;
 મા તો મોટી હોય તે થાય, નાની તો નારી કહેવાય. ૧
 માટે તમે તો માને ઠામ, હું નારી એ મારો શામ;
 સુણો વચન ને જ્ઞની જેહ, ચતુર કરને ખાત્રી તેહ. ૨
 ઉઠને તારી કુટું હોશ, ખોલે વચન ભરીને રોષ;
 ખેંચ્યો જોર કરી જેટલે, ચતુર પડ્યો ભુમી તેટલે. ૩
 એટલે નવી ત્યાં થઈ તથ્યાર, ખોજે કર આલ્યો તેવાર;

ખંને નારી ખેંચે ત્યાંય, કરે ભડાભુટ ધરનીમાં. ૪
 ખંને નારી ગાળો ભણિ, ચતુર ચીતમાં સરવે ગણિ;
 પણ ખોસાતું કંઈએ નથી, ગરજેનાય ઘણો સર્વથી. ૫

દાહરો.

ચતુર ગરજેનાયો ઘણો, થઈ ત્યાં તાણાતાણુ;
 બહાર થઈ તે ચારના, મળ્યું ઘેર ધમચાણુ. ૧
 શીખ દેવાને કારણે, આવે હાથાં થઈ;
 આ તે તમને શું ચયું, સઘણી શોભા ગઈ. ૨
 નીચ જનો કળ્યા કરે, સમજૂનું નાહ કામ;
 ચતુર ચીતમાં સમજીને, ખેડો તેણે દામ-૩
 સર્વે સમજીવ્યો ચતુરને, સમય જોઈને ત્યાંય;
 ખુણે જઈને ખાટલે, પોઢ્યો ધરનીમાં. ૪
 અગ્નિ ધીખે અંગમાં, ભુખે આવે વાજ;
 જીભ કચરાણી દંતમાં, તે ક્યાં કહાડે દાઝ પ
 આ ધમ્બર આ શું કર્યું, સુખ ગયું કોણ ઠાર;
 વાહાલ તજ વેરણ થઈ, આ તો સામી નાર. ૬
 કહ્યું ન માન્યું કોઈનું, ન કર્યો મન વિચાર.
 પાપે પરણી લાવીયો, હું જઈ ખીજ નાર. ૭

ચોથાઈ.

અમ ચતુર સોચેછે મન, જળ ઝાઝાં જેને લોચન;
 ખે દીન કેરી ભુખજ ખરી, તેથી જીવ રહ્યો ટળવળી. ૧

હવે નારીઓ ખેંછે જ્યાંય, ધણું લોક મળ્યું જઈ ત્યાંય;
 ખેંછી વાળી છેડા તેહ, નીર ભરે જેમ મોટો મેહ. ૨
 સૌકો કહે શા માટે રડો, વગર વાંકે શા માટે લડો;
 પરધાનની તમોછો નાર, સુખે રહો આ ધરમોઝાર. ૩
 રાજા જાણે જો કદી વાત, તો તેમાં થાયે ઉતપાત;
 માટે સમજે મનની માંહી, જુદી રહો સંપીને આંહી. ૪
 એક દીન જુનો ઘેર જમે, ખીજે નવીની સંગે રમે;
 એમ કહી જ્યાં લોકે વાત, ખોલી જુની જલ્સણી માત. ૫
 તમો તમારે ઘેર પરવરો, ડાહ્યાપણ અહિયાં શીદને કરો;
 આવી કાલ અત્યારે એહ, ભોગવે જુદું ધર ક્યાં તેહ. ૬
 એવી રીત અમારે નથી, ન આપું ધર એ મરે ખે મથી;
 ધર કરતાં તો દુઃખ પડે, ક્યાંથી ધર તે કરમાં ચડે. ૭
 સુણી વેણુ તે નવલી નારય, ખોલી ખળમાં તેણી વાર;
 સાંભળ્ય ખાઈ વચન કહું હું, એ ધરમાં સુખે રહેતું. ૮
 તારા ખાપતું ધરછે સહી, માફ લાગે વળગે નહીં;
 એમ કહું નવલીએ જ્યાંય, ફેર ખાઝી તે ખન્યો ત્યાંય. ૯
 એક એકનાં જટીયાં જેહ, ઝાલી ખેંચવા લાગી તેહ;
 એમ કરે રોજે લઢવાડ, કરે સોર જેમ ખેંછી ઘાડ. ૧૦
 ચતુર તણો જીવ ગયો ગભરાઈ, રોસે ખારણે આળ્યો ધાઈ;
 દેવા માંહયો ખેને માર, ત્યારે લોકે કરયો ફટકાર. ૧૧
 અરે અરે આ જુવો કાઈ, ખેરાંને મારે શું જોઈ;

મેર મુવા તું નીરદય જન, કેવું કહણુછે તારું મન. ૧૩
 હાથે ઝાલી લાગ્યો ઘેર, વાળવા કીયા જનમાં વેર;
 ત્યારે ચતુરને લજ્યા અડી, એકાંતે જઈ દીધું રડી. ૧૪
 નાંખેછે નીશાસા ખડુ, મનમાં કહે દુઃખ કેને કહું;
 હાથે હેડમાં ઘાલ્યો પાય, નીકળવાનો નહીજ ઉપાય. ૧૫
 છેવટ થયું નરપતીને જશુ, તેથી તેને નવ દે માન્ય;
 નારીને વશ્ય જે નર થાય, તેથી પરધાનપણું ન કરાય, ૧૬
 એમ વિચારીને રાજન, નવો કર્યો પોતે પરધાન;
 અમત્ર હાથથી જતો રહ્યો, ચતુર ખડુ ચીંત્યાતુર થયો. ૧૭
 ધામ્યો ખે નારીમાં લાવ, વાંચી વાતને ધરજે લાવ;
 જેવો નજરે જોઈ વાત, તેવી વરણીછે આ ખ્યાત. ૧૮
 એક સમાના જોગે સાર, ખેડે મનમાં કર્યો વીચાર;
 સોકય તણું સુખ વરણું આજ, જેથી જાણું સકળ રામાજ. ૧૯
 એમ ધારીને આરંભ કર્યો, નીજ બુદ્ધી માફક રસ ભર્યો;
 સહુ કવી ગુણીને કહું કરજેડ, હું અજાણુ નવ દેશો ખોડ. ૨૦
 દેશ કહાવે રૂડો ગુજરાત, વહે, પાવની સાખરમાત;
 તેની તીરે મારો વાસ, મામાના ઘર માંહે નીવાસ. ૨૧
 પેથાપુર તે ગામનું નામ, કવીનું કાશીરામછે નામ;
 દેવરામછે મુજ પોતાય, લાગ્યો લક્ષ વિધાની માંય. ૨૨
 તેથી તનક રસ કાવ્યજ તણો, લાવ ધરીને હું તો ભણ્યો;
 માટે કર્યો મેં આ વીસ્તાર, યોડી બુધાનો આધાર. ૨૩

સુદ્ય માફેં સહુ કહું કરજેડય, ઓતાજન કહો શ્રીરણુછોડ;
 સુણીવાતને દાનજ કરે, તેને શોકય નવ સ્વપને મળે. ૨૩
 સોકપસપાટો પુરણ થયો, યથામતીએ મેંતો કહ્યો;
 દેખી કાવ્ય નવ લાવશો ખાર, વે'વાર પક્ષનો છે વીસ્તાર. ૨૪
 'આગણીસે' બેનાળી સાસ, ચડતર વદી ચોથ રસાળ;
 ગુરુવારે ગ્રંથ પુરણ કર્યો, બુદ્ધી પરમાણુ રસ ભર્યો. ૨૫
 કારીરામ કહેછે કરજેડ, પીંગળ પાઠની હોયે ખોડ;
 તોપણ મન નવ ધરશો તમો, સુરાજનોને નામું હમો. ૨૬
 ગ્રંથ ગહન આ પુરો થયો, શિક્ષા માટે સહુને કહ્યો;
 તે સકેને હીત કારણ ઠર્યો, તેથી છપાવી પરગટ કર્યો. ૨૭

બાહર ખખર*

સર્વે સજ્જનોને વાસ્તે ને ખીચારી ગરીબ આ
રતોના લાભ માટે તથા મદોન્મત્ત થઇ જે એક
સ્ત્રી છતાં ખીજી લાત્રી બાળપણમાં તે બાઈનો મ
નખો બીગારેછે તેઓને શીખામણને માટે આ નહા
નું સરખું “સોઝયસપાટા”નું હસ્તક કવિ કાશીરા
મ દેવરામ ગામ પેથાપુરના રહેવાસીએ હાસ્ય ત
થા શૃંગાર તથા કરુણારસવડે કરીને પ્રગટ કરેલું
છે તે વાંચવાથી તરત શીખામણ તથા હર્ષ પ્રગટ થશે.

કાશીરામ દેવરામ.
